

بررسی رابطه بین وسواس مرگ با روش‌های مقابله مذهبی، عمل به باورهای دینی و سبک‌های دلبستگی به خدا

دکتر علی محمدزاده⁽¹⁾

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین وسواس مرگ با روش‌های مقابله مذهبی، سبک‌های دلبستگی به خدا و عمل به باورهای دینی انجام گرفت. **روش:** طرح پژوهش حاضر از نوع همبستگی بود. نمونه شامل 347 نفر از دانشجویان دانشگاه پیام نور استان آذربایجان شرقی بود که به روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. شرکت‌کننده‌ها به مقیاس‌های وسواس مرگ، عمل به باورهای دینی معبد، مقابله مذهبی و سبک‌های دلبستگی به خدا پاسخ دادند. داده‌ها با استفاده از روش رگرسیون چند متغیری همزمان تحلیل شد. **یافته‌ها:** از بین متغیرهای مورد بررسی، مقابله مذهبی منفی و سبک دلبستگی ناایمن به خدا، بیشترین سهم را در تبیین وسواس مرگ داشتند ($p < 0/001$). **نتیجه‌گیری:** کسانی که خدا را بیشتر به‌عنوان منبعی تنبیه‌کننده تصور می‌کنند تا منبعی از عشق و نیز کسانی که در پذیرش خداوند به‌عنوان پایگاه امن دچار تردید و اضطراب هستند، وسواس مرگ بیشتری را تجربه می‌کنند. **کلیدواژه:** وسواس مرگ؛ سبک دلبستگی؛ باورهای دینی؛ مقابله مذهبی

[دریافت مقاله: 1394/2/9؛ پذیرش مقاله: 1394/5/18]

236

236

مقدمه

تکراری مربوط به مرگ⁵ قابل بررسی است (2). مفهوم وسواس مرگ ابتدا توسط عبدالخالق⁶ (2) مطرح شده است؛ وی معتقد است «بین مرگ و وسواس همپوشی وجود دارد و مرگ یک موضوع محتمل در وسواس است، به طوری که می‌توان در مورد تفاوت فردی در وسواس مرگ سخن گفت، به عبارت دیگر می‌توان گفت بعضی از مردم در مورد موضوع مرگ دل مشغولی دارند». وسواس مرگ تهدیدی برای سلامت روان، به ویژه در افراد جوان‌تر، به شمار می‌رود، چرا که ترس از مرگ در این گروه سنی بسیار قوی‌تر از بزرگسالان است (3، 4). در این راستا، عبدالخالق و لستر⁷ (5) گزارش کرده‌اند که وسواس مرگ، افکار خودکشی را به خوبی پیش‌بینی می‌کند.

مرگ به خاطر ماهیت پر از ابهامش برای بسیاری از انسان‌ها به صورت تهدیدآمیز جلوه می‌کند. ترس از مرگ در میان تمام فرهنگ‌ها متداول است و ادیان مختلف به روش‌های گوناگون با آن برخورد می‌کنند. به دلیل عدم تجربه مرگ در طول حیات شخصی، انسان‌ها به نوعی در مورد آن دچار اضطراب هستند، ولی هرکس درجات مختلفی از اضطراب مرگ¹ را تجربه می‌کند (1). یکی از اشکال اضطراب مرگ و واکنش‌های افراد نسبت به مرگ، وسواس مرگ² است. وسواس مرگ، اشتغالات ذهنی، تکانه‌ها و عقاید مقاوم مربوط به مرگ را شامل می‌شود و در سه بعد نشخوار مرگ³، سلطه مرگ⁴، عقاید

(1) دکترای تخصصی روانشناسی، دانشیار دانشگاه پیام نور. تهران، ابتدای جاده لشکرک، دانشگاه پیام نور، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، گروه روانشناسی. دورنگار: 021-22442052

E-mail: a_mohammadzadeh@pnu.ac.ir

1 death anxiety
2 death Obsession
3 death rumination
4 death dominance
5 death idea repetition
6 Abdel-Khalek
7 Lester

پناه برده و اضطراب و ناامنی کمتری را تجربه کند. از این رو در مقابله با مشکلات و ناملازمات زندگی، به کارگیری راهبردهای مقابله دینی می‌تواند در افزایش بهزیستی روانی افراد نقش داشته باشد. بعضی مطالعات (16) نشان می‌دهد که اتصال به منبع غنی قدرت و پیوند عمیق با خداوند قادر و استفاده از راهبردهای مقابله دینی مانند توکل به خداوند، قرائت قرآن و صله‌ی ارحام، می‌تواند باعث آرامش انسان در شرایط ناگوار گردد و سلامت روان فرد را ارتقا بخشد.

یک پژوهش (17) نشان داد، در جوامعی که در آن، اعمال مذهبی بیش تر انجام می‌شود، اضطراب مرگ کم‌تری وجود دارد. به علاوه اعتقاد قوی‌تر به دنیای پس از مرگ با اضطراب مرگ کمتری همراه است.

دل‌بستگی قلمرو وسیعی است که توسط بالبی⁹ و مطالعات گسترده وی گسترش یافت. از حدود دهه 90، کرک پاتریک¹⁰ (روان‌شناس در حوزه دین)، دل‌بستگی را به عنوان چارچوبی توانمند برای درک و یکپارچه کردن بسیاری از جنبه‌های باور دینی مطرح نموده است (18، 19). اولین نکته‌ی مشخص در تأثیر دل‌بستگی بر مذهب، مشاهده و بررسی ارتباط فرد با خداست (20). برداشت اصلی اکثر افراد از دین، داشتن رابطه‌ای نزدیک با خداوند، و نه صرفاً مجموعه‌ای از باورها و اعمال، است. به علاوه، تأکید بر نزدیکی به خدا و ارجاعات مکرر بر عشق بین بنده و خدا، در غالب ادیان توحیدی وجود دارد. افراد در زمان بروز بحران، خدا را به عنوان پناهگاهی مطمئن¹¹ و پایگاهی امن¹² جهت جست‌وجوگری در محیط می‌دانند (20). پژوهشی (21) نیز ارتباط منفی بین دل‌بستگی به خداوند و ترس از مرگ را نشان داده است.

در ارتباط با ضرورت و اهمیت پژوهش حاضر، یافته‌ها نشان می‌دهد که مذهب و دینداری در شرایط متفاوت، هم کاهش دهنده و هم محرک نگرش‌های مرضی نسبت به مرگ هستند (21، 22). با توجه به این که تاکنون پژوهش منتشرشده‌ای نقش متغیرهای مذهبی را در تبیین وسواس مرگ، به ویژه در جامعه ایرانی، بررسی نکرده است، پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین وسواس مرگ با برخی متغیرهای مذهبی مانند عمل به باورهای دینی، روش‌های مقابله مذهبی و سبک‌های دل‌بستگی به خدا انجام گرفت.

مرگ و زندگی بعد از مرگ و نیز نگرش انسان نسبت به آن، بدون تردید یکی از موضوعات اساسی مورد بحث در همه ادیان الهی به شمار می‌رود و بعضی یافته‌ها (6) نشان می‌دهند که بین باورهای مذهبی و مولفه‌های مختلف سلامت روانی، رابطه مثبت وجود دارد. یکی از راه‌هایی که باورهای مذهبی می‌تواند از طریق آن باعث ارتقای سلامت روانی شوند، کاهش ترس از مرگ است (7-9). ترس از مرگ، محرک نیرومندی برای بعضی رفتارها از جمله وابستگی‌های فرهنگی است. بر اساس نظریه مدیریت وحشت¹ (10) یادآوری فناپذیری باعث افزایش اضطراب می‌شود و افراد را در جهت کاهش آن برمی‌انگیزد (3). مذهب به عنوان یک «نظام با معنی»² تصور می‌شود که افراد از آن برای کمک به فهم مسائل جهان، پیش‌بینی و مهار وقایع و حفظ عزت نفس³ استفاده می‌کنند (11). نیومون⁴ و پارگامنت⁵ (11) نقش‌های روان‌شناختی مهم و بی‌شماری را برای مذهب توصیف کرده‌اند که به افراد در درک و کنار آمدن با وقایع زندگی کمک می‌کند. مذهب می‌تواند در ایجاد احساس امید، صمیمیت با دیگران، آرامش هیجانی، خودشکوفایی، احساس راحتی⁶، مهار تکانه، نزدیکی با خدا و کمک به حل مشکلات مؤثر باشد. مالتبی⁷ و دی⁸ (12) در بررسی وسواس مرگ و رابطه آن با جهت‌گیری مذهبی در بین دانشجویان انگلستان، دریافتند که بین جهت‌گیری مذهبی بیرونی و وسواس مرگ رابطه وجود دارد. محمدزاده و نجفی (13) نیز به نتایج مشابهی در یک نمونه ایرانی دست یافتند.

شیوه‌های مقابله، توانایی‌هایی شناختی و رفتاری هستند که به منظور کنترل فشار روانی به کار می‌روند. به نظر می‌رسد که افراد مذهبی و غیرمذهبی میزان فشار روانی مشابهی را تجربه می‌کنند، اما افراد مذهبی بهتر می‌توانند از داشته‌های مذهبی مانند دعا، نیایش، توکل و توسل به خداوند و ائمه‌ی اطهار برای مقابله استفاده کنند (14). به اعتقاد پارگامنت (15) باورهای مذهبی مانند سپری در برابر عوامل فشارزای زندگی است و به‌عنوان یک راهبرد مقابله‌ای عمل می‌کند. داشتن اطمینان قلبی به خداوند به عنوان قدرت بی‌انتها، موجب می‌شود که فرد در سختی‌ها به او

¹ terror management theory

² meaning full system

³ self-esteem

⁴ Newmon

⁵ Pargament

⁶ Convenience

⁷ Maltby

⁸ Day

⁹ Bowlby

¹⁰ Kirkpatrick

¹¹ haven of safety

¹² secure base

روش

طرح پژوهش حاضر از نوع همبستگی است. جامعه آماری مورد بررسی عبارت بود از کلیه دانشجویان دانشگاه پیام نور استان آذربایجان شرقی که در سال تحصیلی 93-94 مشغول به تحصیل بودند. روش نمونه‌گیری از نوع تصادفی طبقه‌ای، و حجم نمونه با توجه به ماهیت پژوهش و رعایت کفایت تعداد در تحقیقات همبستگی (23)، 347 نفر بود. پس از توضیح درباره اهداف مطالعه و جلب رضایت و مشارکت آزمودنی‌ها، پرسشنامه‌های پژوهش در اختیار آن‌ها قرار گرفت. جهت کنترل اثرات ناشی از ترتیب، نیمی از آزمودنی‌ها نخست برخی مقیاس‌ها و نیمی دیگر ابتدا دیگر مقیاس‌ها را تکمیل کردند. ابزارهای پژوهش عبارت بودند از:

مقیاس وسواس مرگ: این مقیاس در سال 1998 توسط عبدالخالق (2) ساخته شد. مقیاس وسواس مرگ دارای 15 گویه است و سه عامل دارد که به ترتیب عبارتند از: نشخوار مرگ، سلطه مرگ و عقاید تکراری مربوط به مرگ. عبدالخالق (2) ضریب آلفای کرونباخ را برای کل این مقیاس 0/90 و برای عامل‌های آن به ترتیب 0/92، 0/90، 0/92 گزارش کرده است. روایی همزمان این ابزار از طریق محاسبه ضریب همبستگی آن با مقیاس‌های مشابه محاسبه شده است؛ بر این اساس ضریب همبستگی مقیاس وسواس مرگ با مقیاس اضطراب مرگ 0/62، افسردگی مرگ 0/57، وسواس عمومی 0/46، اضطراب عمومی 0/33، افسردگی عمومی 0/42 و مقیاس روان‌آزردگی پرسشنامه شخصیتی آیزنک 0/35 گزارش شده است (2). در ایران، روایی همزمان این مقیاس از طریق اجرای همزمان آن با مقیاس اضطراب مرگ، 0/76 و ضریب پایایی بازآزمایی آن، 0/73 به دست آمده است (24).

پرسش‌نامه‌ی عمل به باورهای دینی (معبود): پرسش‌نامه معبود دارای 25 گویه است که توسط گلزاری (25) ساخته شده و عمل به باورهای دینی را در سه حوزه‌ی عمل به واجبات، عمل به مستحبات، و انگیزه‌ها و روابط دینی اندازه می‌گیرد (25). پایایی این آزمون به روش بازآزمایی و آلفای کرونباخ به ترتیب 0/76 و 0/94 گزارش شده است. این پرسشنامه توانسته است به طور معنی‌داری افراد مقید به مسائل دینی و افراد غیرمقید را از یکدیگر متمایز کند که این حاکی از روایی افتراقی آن است (25).

مقیاس مقابله مذهبی - فرم کوتاه¹: این مقیاس توسط پارگامنت و همکاران (26) به منظور سنجش سبک‌های مقابله مذهبی هنگام مواجهه با فشارهای روانی و بحران‌های زندگی ساخته شده است. مقیاس مقابله مذهبی از 14 گویه و دو زیرمقیاس مقابله مذهبی مثبت و مقابله مذهبی منفی تشکیل شده و در ادیان و مذاهب گوناگون قابل استفاده است. پارگامنت و همکاران (26) ضریب همبستگی بین زیرمقیاس مقابله مذهبی مثبت را با مذهب گرایشی عمومی 0/80، و ضریب همبستگی بین زیرمقیاس مقابله مذهبی منفی را با مقیاس عاطفه منفی 0/61 گزارش داده‌اند که حاکی از روایی همزمان قابل قبول این مقیاس است. آن‌ها ضریب همسانی درونی دو زیرمقیاس را به ترتیب 0/92 و 0/81 گزارش داده‌اند.

در پژوهش حاضر، ضریب همبستگی بین مقیاس راهبردهای مقابله‌ی اسلامی در شرایط تنش‌زا (27) با زیرمقیاس مقابله مذهبی مثبت 0/85 و با زیرمقیاس مقابله مذهبی منفی 0/83- به دست آمد. که نشان دهنده برخورداری نسخه فارسی این مقیاس از روایی همزمان مناسب است.

در این مطالعه ضرایب پایایی به روش آلفای کرونباخ برای دو زیرمقیاس مذکور به ترتیب 0/71 و 0/79 بود.

مقیاس سبک‌های دلبستگی به خدا: این مقیاس که توسط بک و مک‌دونالد² (28) جهت ارزیابی سبک دلبستگی به خدا خدا ابداع شده است، دارای 28 گویه است و آزمودنی درجه تطابق هر جمله با حالات و تجارب خود در رابطه با خدا را روی یک مقیاس هفت درجه‌ای از کاملاً مخالف تا کاملاً موافق مشخص می‌کند. این آزمون دو نمره به دست می‌دهد. نمره اول شاخص اجتناب آزمودنی در رابطه دلبستگی با خدا و نمره‌ی دوم شاخص اضطراب وی در این رابطه است. نمره پائین در این دو زیرمقیاس نشانه‌ی دلبستگی ایمن و نمره بالا در هر دو نشان دهنده دلبستگی نایمن است. نمره بالا در زیرمقیاس اجتنابی و نمره پایین در زیرمقیاس اضطرابی نشانه دلبستگی اجتنابی و عکس این حالت نشان دهنده دلبستگی اضطرابی است. ضریب آلفای کرونباخ گزارش شده توسط بک و همکاران برای زیرمقیاس اجتنابی 0/84 و در زیرمقیاس اضطرابی 0/80 است. روایی همزمان از طریق محاسبه ضریب همبستگی هر زیرمقیاس با نمره کلی مقیاس، برای سبک اجتنابی 0/86 و سبک اضطرابی 0/84 گزارش شده است

¹ Religious Coping Scale-Brief

² Mc Donald

جدول 3- ضرایب همبستگی بین وسواس مرگ با متغیرهای عمل به باورهای دینی، روش‌های مقابله مذهبی، و سبک‌های دل‌بستگی به خدا

متغیر	وسواس مرگ
عمل به باورهای دینی	r= -0/36 p= 0/08
انگیزه‌ها و روابط	r=0/09 p= 0/1
عمل به واجبات	r=0/03 p= 0/1
عمل به مستحبات	r=0/1 p= 0/06
روش‌های مقابله مذهبی	r= -0/10 p=0/06
مقابله مذهبی مثبت	r=0/30 p< 0/001
مقابله مذهبی منفی	r=0/32 p<0/001
سبک‌های دل‌بستگی به خدا	r=0/12 p=0/02
دل‌بستگی اضطرابی به خدا	
دل‌بستگی اجتنابی به خدا	

میانگین و انحراف معیار نمرات کسب شده در متغیرهای پژوهش در **جدول 2** و ضرایب همبستگی بین متغیر وسواس مرگ با متغیرهای عمل به باورهای دینی، روش‌های مقابله مذهبی و سبک‌های دل‌بستگی به خدا در **جدول 3** خلاصه شده است.

همان‌طور که **جدول 3** نشان می‌دهد، بین وسواس مرگ با متغیر عمل به باورهای دینی و خرده مقیاس‌های آن و همچنین با روش مقابله مذهبی مثبت رابطه معنی‌داری وجود نداشت. رابطه بین وسواس مرگ با روش مقابله مذهبی منفی، سبک دل‌بستگی اضطرابی به خدا و سبک دل‌بستگی اجتنابی به خدا، مثبت و به لحاظ آماری معنی‌داری بود.

در ادامه به منظور تعیین سهم هر یک از متغیرهای روش مقابله مذهبی منفی، سبک دل‌بستگی اضطرابی به خدا و سبک دل‌بستگی اجتنابی به خدا در تبیین وسواس مرگ از تحلیل رگرسیون چند متغیره همزمان استفاده شد. برای بررسی پیش فرض استفاده از رگرسیون چندگانه، فرض هم خطی بودن چندگانه برای سنجش استقلال متغیرهای پیش‌بین بررسی شد. شاخص تحمل متغیرها 0/68 تا 0/86 و شاخص عامل تورم واریانس 1/16 تا 1/46 بود. از این رو می‌توان پذیرفت که متغیرهای پیش‌بین از یکدیگر مستقل هستند و هم خطی بودن چندگانه اتفاق نیفتاده است. نمودار توزیع نرمال هم نشان داد که انحراف از فرض نرمال بودن صورت نگرفته است.

(28). در پژوهش حاضر، تحلیل مولفه‌های اصلی، روایی عاملی مقیاس را با استخراج دو عامل سبک اضطرابی و سبک اجتنابی تایید نمود. پایایی به روش همسانی درونی برای دو زیرمقیاس سبک اضطرابی و سبک اجتنابی به ترتیب ضرایب 0/83 و 0/72 به دست آمد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل رگرسیون چندمتغیره همزمان انجام شد.

یافته‌ها

از بین شرکت کنندگان پژوهش، 67/1% زن و 29/7% مرد بودند. میانگین سنی شرکت کنندگان 27/30 و انحراف معیار 8/05 بود (**جدول 1**).

جدول 1- مشخصات جمعیت‌شناختی نمونه تحقیق

جنس	گروه مونث	گروه مذکر	کل نمونه	فراوانی (%)	میانگین سنی
	235	104	339	(67/1)	26/75(±7/55)
				(29/7)	28/54(±8/99)
				(96/8)	27/30(±8/05)

جدول 2- میانگین و انحراف معیار نمرات کسب شده در متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	(± انحراف معیار)
وسواس مرگ	21/55	(±14/54)
عمل به باورهای دینی	56/39	(±20/43)
انگیزه‌ها و روابط	44/54	(±16/10)
عمل به واجبات	7/65	(±2/94)
عمل به مستحبات	4/34	(±2/81)
روش‌های مقابله مذهبی	14/47	(±4/50)
مقابله مذهبی مثبت	5/79	(±4/64)
مقابله مذهبی منفی	40/26	(±15/15)
سبک‌های دل‌بستگی به خدا		
دل‌بستگی اضطرابی به خدا	42/20	(±9/78)
دل‌بستگی اجتنابی به خدا		

جدول 4- خلاصه یافته های تحلیل رگرسیون همزمان برای بررسی اثر روش مقابله مذهبی منفی، سبک دلبستگی اضطرابی به خدا و سبک دلبستگی اجتنابی به خدا بر وسواس مرگ

متغیر ملاک	متغیرهای پیش‌بین	r	R ²	F	Sig.	B	β	t	سطح معنی داری
وسواس مرگ	روش مقابله مذهبی منفی					0/65	0/21	3/82	0/001
	سبک دلبستگی اضطرابی به خدا	0/37	0/14	18/7	0/001	0/24	0/25	4/11	0/001
	سبک دلبستگی اجتنابی به خدا					-0/002	-0/001	-0/02	0/98

بر اساس نتایج تحلیل رگرسیون (جدول 4)، میزان F مشاهده شده معنی دار است ($p < 0/001$) و 14 درصد واریانس مربوط به وسواس مرگ به وسیله روش مقابله مذهبی منفی، سبک دلبستگی اضطرابی به خدا و سبک دلبستگی اجتنابی به خدا تعیین می شود ($R^2 = 0/14$). ضریب رگرسیون متغیرهای پیش‌بین نشان می دهد که روش مقابله مذهبی منفی و سبک دلبستگی اضطرابی به خدا می توانند واریانس وسواس مرگ را به صورت معنی داری تبیین کنند. ضریب تاثیر روش مقابله مذهبی منفی 0/65 و سبک دلبستگی اضطرابی به خدا 0/24 است و با توجه به آماره t، حاکی از آن است که این متغیرها با بیش از 99 درصد اطمینان، تغییرات مربوط به وسواس مرگ را پیش بینی می کنند. یعنی افزایش مقابله مذهبی منفی و دلبستگی اضطرابی به خدا باعث افزایش وسواس مرگ می شود. مطابق جدول 4، ضریب تاثیر سبک دلبستگی اجتنابی به خدا بسیار پایین است ($p = 0/98$, $t = -0/02$, $B = -0/002$). بنابراین، سبک دلبستگی اجتنابی به خدا از توان کافی برای پیش بینی وسواس مرگ در معادله رگرسیونی برخوردار نیست.

بحث

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین وسواس مرگ با روش های مقابله مذهبی، عمل به باورهای دینی و سبک های دلبستگی به خدا انجام گرفت. نتایج نشان داد که از بین متغیرهای مذهبی مورد بررسی، متغیرهای سبک های دلبستگی نایمن به خدا (شامل سبک های دلبستگی اجتنابی و اضطرابی) و روش مقابله مذهبی منفی، بیشترین توان تبیینی وسواس مرگ را دارا هستند و بین این متغیرها با وسواس مرگ رابطه مثبت وجود دارد. علیانسنب (21)، ماینر¹ (29)، و ویانا² و رایین³ (30) نیز به طور مشابهی دریافتند که بین سبک دلبستگی اجتنابی به خدا و اضطراب مرگ رابطه مثبت معنی دار وجود دارد. این بدان

معنی است که افزایش در میزان دلبستگی نایمن به خدا با افزایش در وسواس مرگ و کاهش در آن با کاهش میزان وسواس مرگ همراه است. در تبیین این نتایج می توان گفت، افرادی که دارای سبک دلبستگی نایمن به خداوند هستند، احتمالاً در مورد تصور از خداوند برای پاسخ گویی در مواقع تهدیدآمیز، مضطرب، دوسوگرا و یا آشفته اند و معتقدند که خداوند پاسخ گو و در دسترس نیست. چنین افرادی در پذیرش خداوند به عنوان پایگاه امن و تکیه گاه مطمئن در سختی ها، دچار شک و تردید هستند؛ در نتیجه ممکن است از عدم حضور خداوند در هنگام مشکلات و مسائل مهم زندگی خود، مضطرب باشند. چنین افرادی همواره از نوعی اضطراب که نشانه ی دوری از خداوند است رنج می برند. با توجه به این که همه ی افراد گاهی اوقات به مرگ خود (نه از بعد دینی آن، بلکه شاید به علت ترسی که مرگ ذاتاً در وجود انسان ها به جای می گذارد) می اندیشند و از آن جا که امکان دارد برای این افراد مرگ پایان راه باشد و از طرفی در بحبوحه های زندگی تکیه گاه محکمی مانند خداوند را ندارند، مرگ و افکار مربوط به آن باعث نوعی اضطراب در آن ها می شود که در سراسر زندگی آن ها سایه می افکند. یا این که افراد دارای سبک دلبستگی نایمن به خداوند، چون خود را شایسته ی مهر و عشق خداوند نمی دانند، حتی در صورت پذیرش مرگ و استقبال از آن، در صورت بازنگری اعمال گذشته ی خود و در صورت ارتکاب گناه و اشتباه، خود را سزاوار بخشش خداوند نمی دانند و لذا مرگ برای آن ها به پدیده ای هولناک و ترس برانگیز تبدیل می شود که حتی فکر آن موجب اضطرابی شدید می گردد (31).

در پژوهش حاضر سبک مقابله مذهبی منفی پیش بینی کننده وسواس مرگ بوده و رابطه مثبتی با آن داشت. یعنی کسانی که هنگام مواجهه با رویدادهای منفی زندگی از راهبردهای مقابله ای مذهبی منفی استفاده می کنند وسواس مرگ بیشتری را تجربه می کنند. در راهبرد مقابله مذهبی منفی، افراد خدا را بیشتر

¹ Miner

² Viana

³ Rabian

سپاسگزاری

این پژوهش با استفاده از اعتبارات دانشگاه پیام نور انجام شده است، بدین وسیله از ریاست و اعضای شورای پژوهشی دانشگاه که از این پژوهش حمایت مالی کردند، قدردانی می‌گردد.

[بنا به اظهار نویسنده مسئول مقاله، تعارض منافع وجود نداشته است].

منابع

1. Madnawat AV, Kachhawa PS. Age, gender, and living circumstances: discriminating older adults on death anxiety. *Death Stud* 2007; 31:763-769.
2. Abdel-Khalek AM. The structure and measurement of death obsession. *Pers Individ Dif*. 1998; 24: 159-165.
3. Cohen AB, Pierce JD, Chambers J, Meade R, Gorvine BJ, Harold G, Koenig HG. Intrinsic and extrinsic religiosity, belief in the afterlife, death anxiety, and life satisfaction in young Catholics and Protestants. *J Res Pers*. 2005; 39: 307-324.
4. Fortner BV, Neimeyer RA. Death anxiety in older adults: A quantitative review. *Death Stud*. 1999; 23: 387-411.
5. Abdel-Khalek A M, & Lester D. Optimism and pessimism in Kuwaiti and American college students. *Int J Soc Psychiatry*. 2006; 52, (2): 110-126.
6. Dezutter J, Soenens B, Luyckx K, Bruyneel S, Vansteenkiste M, Duriez B, et al. The role of religion in death attitudes: distinguishing between religious belief and style of processing religious contents. *Death Stud*. 2009; 33(1): 73-92.
7. Fry PS. Religious involvement, spirituality and personal meaning for life: Existential predictors of psychological well-being in community-residing and institutional care elders. *Ag Ment Heal*. 2000; 4: 375-387.
8. Cicirelli VG. Personal meanings of death in older adults and young adults in relation to their fears of death. *J Gerontolog*. 2001; 25: 663-683.
9. Cicirelli VG. Fear of death in older adults: Predictions from terror management theory. *Death Stud*. 2002; 57: 358-366.
10. Rosenblatt A, Greenberg J, Solomon S, Pyszczynski T, Lyon D. Evidence for terror management theory: I. The effects of mortality salience on reactions to those who violate or uphold cultural values. *J Pers Socia Psychol*. 1989; 57: 681-690.

به عنوان منبعی از تنبیه تا منبعی از عشق تصور می‌کنند. این نوع سبک مقابله فاقد یک رابطه عمیق درونی است و به نظر می‌رسد با خصیصه اضطرابی همراه باشد. کسانی که هنگام مواجهه با رویدادهای منفی زندگی احساس می‌کنند خداوند آنها را فراموش کرده، یا رویداد پیش آمده، مجازاتی از سوی خداوند است و یا در مورد قدرت خداوند تردید کرده و خدا را نامهربان تصور می‌کنند، وسواس مرگ بیشتری را نشان می‌دهند. در حالی که سبک مقابله مذهبی مثبت مبتنی بر یک رابطه عاشقانه با خدا و ارتباطی معنوی با دیگران و اعتقاد به هدفمندی دنیا و در نتیجه نظری مثبت نسبت به آفرینش است (32). این نتیجه با یافته‌های مبنی بر ارتباط مستقیم بین روش مقابله مذهبی مثبت با سلامت روانی و رابطه منفی آن با افسردگی و تنیدگی (33، 34) همسو است.

نتیجه این بخش از پژوهش همچنین با تحقیقاتی هماهنگ است که نشان داده‌اند بین وسواس مرگ با جهت‌گیری‌های مذهبی درونی رابطه منفی و با جهت‌گیری‌های مذهبی بیرونی رابطه مثبت وجود دارد. در این جا لازم است توضیح داده شود که جهت‌گیری مذهبی درونی که برابر با مذهب رشد یافته است شامل تجربه کردن مذهب به منزله یک عامل مهم انگیزشی در زندگی فردی است و کاملاً در زندگی درونی شده و عملی است. جهت‌گیری مذهبی بیرونی که برابر با مذهب رشد نیافته است به صورت استفاده از مذهب برای دستیابی به برخی هدف‌ها مانند حمایت اجتماعی تعریف می‌شود (12، 13).

در پایان می‌توان گفت که شناخت همبسته‌های مذهبی وسواس مرگ می‌تواند به درک ما از پدیده وسواس مرگ به عنوان یک منبع تهدید کننده سلامت روان کمک کند. همچنین متخصصان با آگاهی از برخی عوامل مذهبی ایجاد کننده یا نگهدارنده وسواس‌های با محتوای مرگ، می‌توانند در درمان گروه‌های بالینی مثل افراد مبتلا به وسواس جبری با وسواس‌های مرگ، موفق‌تر عمل کنند.

پژوهش حاضر دارای محدودیت‌هایی است از جمله این که، نمونه مورد بررسی تنها دانشجویان بودند، بنابراین در تعمیم یافته‌ها به سایر گروه‌ها باید جانب احتیاط را رعایت کرد، چرا که ممکن است نگرش نسبت به مرگ، در جمعیت‌های مختلف متفاوت باشد (35). به علاوه، پژوهش حاضر از نوع تحقیقات همبستگی است و باید در تفسیر نتایج به صورت رابطه علی و معلولی احتیاط شود.

11. Newmon J S & Pargament KI. The role of religion in the problem solving process. *Rev Relig*. 1990; 31, 390-403.
12. Maltby J, Day L. The reliability and validity of the Death Obsession Scale among English university and adult samples. *Pers Individ Dif*. 2000; 28: 695-700.
13. Mohammadzadeh A, Najafi M. The Prediction of Death Obsession According to Religiosity Orientation: Role of sex. *J Clinic Psychol*. 2010; 3(7): 65-72. [Persian]
14. Pourghane P, Sharif azar E, Zaer sabet F and Khorsandi M. Survey the effect of religious beliefs in stress reduction in students of Langroud Faculty of Medical Sciences. *J Guilan Univ Med Sci*. 2011; 20(63):10 - 5. [Persian]
15. Pargament KI. *The psychology of religion and coping: Theory, research and practice*. New York, Guilford Press. 1997.
16. Ghobari Bonab B. Religious Beliefs and Its Effects on Mental Health. *IJPCP*. 1995; 1 (4): 48-54. [Persian]
17. Soleimannejad A. Fear if death in patient with hypochonderiasis and anxiety disorders. *Urmia Med J*. 2010; 21 (2) :273-279. [Persian]
18. Kirkpatrick LA. *Handbook of attachment: theory, research and clinical application*, NY: Guilford press. 1999.
19. Rowatt WC, & Kirkpatrick LA. Two dimensions of attachment to God and their relation to affect, religiosity, and personality constructs. *J Sci Study Relig*. 2002; 41(4): 637-651.
20. Sepah Mansour, M, Shahabi Zadeh F, & Khoshnevis E. Perception of attachment in childhood, attachment in adulthood and attachment to God. *Iran psycho*. 2008; 15: 253-265. [Persian]
21. Oliyanasab H. The study of relationship between religiosity and death anxiety among university student. *J Psychol relig*. 2010; 3(1): 55-68. [Persian]
22. Harding SR, Flannelly KJ, Weaver AJ, Costa KG. The influence of religion on death anxiety and death acceptance. *Ment Health Relig Cult*. 2005, 8(4): 253-261.
23. Tabachnick BG, Fidell LS, Osterlind SJ. *Using multivariate statistics* New York: Harper & Row 2001.
24. Mohammadzadeh A, Asgharnejad farid A, Ashouri A. The study of factor structure, validity and reliability of the Death Obsession Scale (DOS). *Advances Cog Scie*. 2009; 41: 1-7. [Persian]
25. Golzari M. Development of a questionnaire for measurement of religious characteristics and its correlation with mental health. [PhD Thesis]. Tehran, Iran: College of Psychology, Allameh Tabatabaee University; 2001.
26. Pargament KI, Feuille F, Burdzy D. The Brief RCOPE: Current Psychometric Status of a Short Measure of Religious Coping. *Religions*. 2011; 2: 51-76.
27. Ehteshamzadeh P. Constructing and validating of Islamic Coping Strategies in Stressful situations. *Islam Sci*, 2009; 4(15): 60-90. [Persian]
28. Beck R, Mc Donald A. Attachment to God: the attachment to God inventory, tests of working model correspondence, and an exploration of faith group differences. *J Psychol Theol*. 2004; 32:22-103.
29. Miner M. The impact of child- parent attachment, attachment to God and religious orientation on psychological adjustment. *J Psychol Theol*. 2009; 37(2): 114-124.
30. Viana AG, Rabian B. Perceived attachment: relations to anxiety sensitivity, worry, and GAD symptoms. *Behav Res Ther*. 2008; 46: 737-747.
31. Davoud Hosseini SM, Mollazadeh J, Afsar Kazerouni P, Amini Lari M. Relationship between attachment and religious coping styles with mental health among HIV+ patients. *J Fundament Ment Health*. 2012; 14(1): 6-15. [Persian]
32. Vajary Hasani K, Bahrami EH. The role of religious coping in the explanation of spiritual happiness and mental health. *J Psychol*. 2005; 3: 248-260. [Persian]
33. Pargament KI, Smith BW, Koenig HG, Perez L. Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors. *J. Sci. Study Relig*. 1998, 37, 710-724.
34. Bay, PS, Beckman D, Tripp J, Gunderman R, Terry C. The effect of pastoral care services on anxiety, depression, hope, religious coping, and religious problem solving styles: A randomized controlled study. *J Relig Health*. 2008; 47: 57-69.
35. Fessler DMT, Navarrete CD. The Effect of Age on Death Disgust: Challenges to Terror Management Perspective. *Evol Psychol*. 2005; 3: 279-296.

Original Article

Investigating the Relationships between Death Obsession, Religious Coping, Acting on Religious Beliefs, and Attachment to God

Abstract

Objectives: Depending on different circumstances, religious variables may reduce or stimulate pathological attitudes towards death. The present study was carried out with the aim of investigating the relationships between death obsession, religious coping, acting on religious beliefs and attachment to God.

Method: In a correlational study, a sample of 300 participants was selected using stratified sampling method. Participants responded to Death Obsession, Acting on Religious Beliefs, Religious coping, and Attachment to God Scales.

Data were analyzed using stepwise multiple regression analysis. **Results:** Among religious variables, insecure attachment to God and negative religious coping had greater contribution in predicting death obsession. **Conclusion:** Those whose beliefs about God are a source of punishment rather than love, and those who are doubtful and anxious in accepting God as a secure base may experience more death obsession.

Key words: attitudes towards death; obsessive behavior; religious beliefs

[Received: 29 April 2015; Accepted: 9 August 2015]

Ali Mohammadzadeh*

* Payam-e-noor University, Tehran, Iran, IR.

Fax: +9821-22442052

E-mail: a_mohammadzadeh@pnu.ac.ir